

використання в правоохоронних органах України сьогодні можна рекомендувати ідентифікацію за геометрією кисті, за венами руки та пальців і за голосом. Ці методи не вимагають дорогого обладнання й програмного забезпечення, які до того ж є у продажу. Також доцільною є розробка такого обладнання і програмного забезпечення в Україні, оскільки науковий та промисловий потенціал нашої держави це дозволяє.

Використана література:

1. Захаров В.П., Рудешко В.І. Використання біометричних технологій правоохоронними органами у XXI столітті: науково-практичний посібник / В.П. Захаров, В.І. Рудешко. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 440 с.
2. Барсуков В.С. Біоключ – шлях до безпеки // <http://kvartir-remont.com.ua/biokljuch-shljah-do-bezpeki>.
3. Современные биометрические методы идентификации. Хабрахабр від 11.08.2011 // <http://habrahabr.ru/post/126144>.
4. Попов М. Биометрические системы безопасности. БДИ №1 (41), 2002 // <http://www.bre.ru/security/12571.html>
5. Воронина Н., Прохоров А., Семко Ю. Биометрические пароли. КомпьютерПресс №3'2002. // <http://www.compress.ru/article.aspx?id=10058&iid=419>
6. Пономаренко Л. В. Система захисту від несанкціонованого доступу на основі голосової автентифікації: Дисертація канд. наук: 05.13.21 – 2009 // <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355488.html>
7. Шаров В. Биометрические методы компьютерной безопасности. ByteРоссия №4 (80), апрель 2005 // <http://www.bytemag.ru/articles/detail.php?ID=6719>

УДК 343.163:351.746.2(477)

Д.О. Бабічев
В.Л. Соколкін

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Використовуючи результати змістовного дослідження чинного законодавства України, літературних джерел, прокурорської та оперативно-розшукової практики в статті обґрунтовується авторська позиція щодо особливостей прокурорського нагляду за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності.

Ключові слова: *прокурорський нагляд, оперативно-розшукова діяльність, законність, рішення в оперативно-розшуковій діяльності, оперативно-розшукова справа.*

Используя результаты исследования действующего законодательства Украины, литературных источников, прокурорской и оперативно-розыскной практики в статье обосновывается авторская позиция относительно особенно-

стей прокурорського надзора за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності.

Ключевые слова: *прокурорский надзор, оперативно-розыскная деятельность, законность, решение в оперативно-розыскной деятельности, оперативно-розыскное дело.*

Using the results of the study current legislation of Ukraine, literary sources, the Prosecutor and investigative practice the article proves the author's view on the features of prosecutorial oversight of the legality of decisions of operative-search activity.

Key words: *public Prosecutor's supervision, operatively-search activity, legality, the decision in the operatively-search activity, operational and investigative work.*

Постановка проблеми. Забезпечення правопорядку, дотримання невід'ємних прав і свобод людини є пріоритетними завданнями сучасної України на шляху інтеграції до європейського співтовариства. Ефективне їх виконання значною мірою залежить від роботи органів прокуратури, наділених згідно з Конституцією України та низки інших нормативних актів національної правової системи функцією нагляду за додержанням законів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) під час пошуку й фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп.

У юридичній літературі різні аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення ОРД досліджувалися в наукових роботах О.П. Бабікова, Ю.М. Грошевого, В.О. Глушкова, Е.О. Дідоренка, С.В. Єськова, В.С. Зеленецького, П.М. Каркача, І.М. Козьякова, М.Й. Курочки, І.Є. Марочкина, О.Р. Михайленка, С.М. Піскуна, М.А. Погорецького, Б.Г. Розовського, Г.П. Середи, В.О. Черкова, М.Є. Шумили та інших авторитетних учених і практиків. Утім, в умовах неоднозначного застосування зміненого в 2012 році оперативно-розшукового законодавства низка концептуально важливих питань потребує докладнішого осмислення, уточнення та, відповідно, додаткового обговорення. У першу чергу, до них відносяться особливості наглядової діяльності прокуратури за законністю рішень в ОРД.

Метою статті є висвітлення на основі ґрунтовного аналізу нормативно-правових і доктринальних положень, а також сучасної практики особливостей прокурорського нагляду за законністю прийняття оперативно-розшукових рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правові засади наглядової діяльності прокуратури у сфері ОРД закріплено в положеннях ст. 30 Закону України "Про прокуратуру", згідно з якими прокурор вживає заходів до того, щоб органи, які здійснюють ОРД: 1) додержували передба-

чений законом порядок початку та проведення ОРД; 2) не допускали порушення законності під час проведення ОРД, досудового розслідування; 3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів щодо їх усунення.

Сукупність зазначених нормативних приписів виділяють прокурорський нагляд в окремий напрям роботи прокуратури, що виступає гарантією проведення ОРД виключно у правовому полі, а саме: забезпечення правомірності виявлення й у цілому документування суб'єктами ОРД протиправної діяльності, за яку встановлена кримінальна відповідальність у державі. Невід'ємною складовою цієї роботи є додержання законів під час прийняття низки оперативно-розшукових рішень, що закономірно відноситься багатьма вченими до предмета прокурорського нагляду.

Зокрема, М.И. Курочка та П.М. Каркач, досліджуючи положення ст. 29 Закону України "Про прокуратуру", згідно з якими предметом прокурорського нагляду є додержання законів органами, які проводять ОРД, дізнання, досудове слідство, роз'яснюють їх таким чином. На їх переконання, це означає: додержання законів щодо охорони прав і свобод людини й громадянина; встановленого порядку здійснення ОРД; забезпечення законності рішень, що приймаються оперативно-розшуковими органами [10, с. 300]. Але, убачаючи в такій трактовці певну її узагальненість, автори послідовно конкретизують предмет прокурорського нагляду до законності проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), а саме: а) додержання законодавства про суб'єкти, які здійснюють ОРД; б) додержання законодавства про підстави для проведення ОРЗ; в) додержання законодавства про види ОРЗ; г) додержання законодавства про умови проведення ОРЗ; ґ) додержання законодавства про строки ведення ОРЗ; д) додержання законодавства про порядок документування ОРЗ і реалізацію матеріалів цієї діяльності [10, с. 303].

Убачається, що запропонований підхід є виваженим і обґрунтованим, оскільки саме ОРЗ є основним і вельми специфічним інструментом ОРД у досягненні її цілей. Завдяки цьому позиція вчених користується широкою підтримкою фахівців у галузі ОРД та прокурорського нагляду за її законністю з незначною різницею в акцентуаціях обраних аспектів досліджень.

Наприклад, С.В. Єськов, аналізуючи думки наукової спільноти, а також урахувуючи вичерпний перелік органів (підрозділів), уповноважених здійснювати ОРД (ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"), та повноваження прокурора при реалізації наглядової функції (ст. 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"), констатує, що в широкому розумінні предмет прокурорського нагляду можна визначити як забезпечення дотримання відповідними підрозділами вста-

новленого законом порядку й підстав проведення ОРЗ, а також законності прийнятих ними рішень [17, с. 140].

У свою чергу, М.А. Погорецький та І.О. Сухачова, вивчаючи особливості використання матеріалів ОРД на досудових стадіях кримінального процесу, до предмета прокурорського нагляду відносять: законність та обґрунтованість підстав для проведення ОРЗ; порядок проведення певного ОРЗ; порядок використання матеріалів ОРД в ході прийняття відповідного процесуального рішення; дотримання прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до сфери ОРД [19, с. 66].

Законність оперативно-розшукових рішень, зокрема рішень про проведення ОРЗ як елемент предмета прокурорського нагляду у сфері ОРД, виділяється й іншими поважними авторами [7, с. 179; 24, с. 205; 13, с. 33]. При цьому в більшості досліджень відповідні положення відзеркалено на рівні формальної констатації, уникаючи системного аналізу рішень у форматі комплексу їх різновидів.

На наш погляд, виходячи з аналізу Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", прокурорським наглядом мають охоплюватися такі види самостійних, але взаємопов'язаних між собою рішень: рішення про заведення оперативно-розшукової справи (далі – ОРС); рішення про припинення та поновлення ОРД; рішення про проведення ОРЗ; рішення за результатами проведення ОРД; рішення про закриття ОРС. Кожне з них розглянемо окремо.

Рішення про заведення оперативно-розшукової справи. Правові засади прокурорського нагляду за законністю цієї категорії рішень передбачено положеннями ч. 3 ст. 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", згідно з якими прокурор письмово повідомляється про заведення ОРС протягом доби. Цією ж нормою закріплено й інші правові гарантії законності під час здійснення ОРД. Зокрема, на особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна ОРС. Без заведення ОРС проведення ОРЗ, крім випадку, передбаченого ч. 4 цієї статті, забороняється [22].

Зазначимо, що доволі прозорі нормативні приписи в практичній діяльності оперативних підрозділів часто виконуються зі значними порушеннями. Як показують результати прокурорських перевірок, ОРС у ряді випадків не заводяться або заводяться несвоєчасно, по них не завжди проводиться необхідна робота [14, с. 179]. За іншими даними значна кількість ОРС заводиться на підставі матеріалів перевірки – лише рапорту працівника оперативного підрозділу [11, с. 52]. У результаті за даними Генеральної прокуратури України тільки впродовж 2013 року прокурорами ска-

совано 1666 незаконних постанов про заведення ОРС, з них: МВС України – 1361, Служби безпеки України – 18, податкової міліції України – 269, Державної пенітенціарної служби України – 16 [15]. І схожа тенденція зберігається щороку [2, с. 164].

Стурбованість уповноважених прокурорів викликає й той факт, що більшість ОРС заводяться за повідомленням осіб, які співпрацюють з оперативними підрозділами на конфіденційних засадах. Наприклад, О. Куценко занепокоєний ситуаціями, коли за результатами співставлення інформації, викладеної у повідомленні, з довідкою про її перевірку, а також рапортом про надання дозволу на заведення ОРС та відповідною постановою, виявляється важлива обставина – обсяг інформації про вчинений злочин збільшується зі складанням кожного з вказаних документів. За його спостереженнями, в окремих випадках фантазія особи, яка заводить ОРС, взагалі не знає меж. Урешті-решт, прокурор вимушений приймати рішення щодо законності заведення такої справи не на підставі об'єктивної інформації, а на підставі вторинних документів, складених оперативними працівниками, – рапортів про отримання інформації, довідок про перевірку інформації, витягів із повідомлень осіб, які співпрацюють з правоохоронними органами тощо [11, с. 51].

Беручи до уваги небезпідставні зауваження фахівців, доводиться відзначити й інші порушення, що простежуються в сучасній ОРД. Стосуються вони недотримання строків, відведених працівникам оперативних підрозділів на повідомлення прокурорів про заведення ОРС. Наприклад, у 2013 році в Луганській області з 161 направлених до прокуратури матеріалів 13 надійшло з суттєвим запізненням.

Очевидно, що в кожному з виявлених наглядовими інстанціями фактів порушення законності мають бути вжиті адекватні заходи реагування. Саме тому нам імпонує послідовна позиція авторів, згідно з якою незаконні рішення у формі постанов про заведення ОРС мають бути скасовані, а особи, які їх приймали, – притягнуті до відповідальності [4, с. 86].

Рішення про припинення та поновлення ОРД. Прокурорський нагляд за законністю цієї категорії рішень здійснюється відповідно до положень ч. 6 та 7 ст. 9-1 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". За вимогами закону обчислення строку ведення ОРС може припинятися, якщо особа, щодо якої її заведено, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла й можливість проводити щодо неї ОРД відсутня. Про припинення та поновлення обчислення строку ведення ОРС виноситься мотивована постановова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником [22].

Аналізуючи цю норму, як утім і літературні джерела відповідної тематики, можемо зауважити, що тривалий час серед доктринальних поло-

жень у галузі ОРД доволі поширеною була думка фахівців про те, що перевірка законності винесення постанов про припинення та поновлення обчислення строку ведення ОРС має на меті з'ясувати, що такі постанови існують, вони вмотивовані та затверджені начальником відповідного органу або його заступником [4, с. 88].

Утім, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 року та супутніх нормативних актів України [23] до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" було внесено зміни щодо порядку оперативно-розшукового провадження. Тепер, у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює ОРД, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування (ч. 2 ст. 7, п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність").

Закономірно, що застосування цих новацій у практичній площині ОРД викликало низку непростих питань навіть у досвідчених прокурорів керівного рівня. Одне з них порушено Ф. Краєвським, який пов'язує наявну обмеженість законодавчо встановлених умов припинення обчислення строків ведення ОРС з проблемністю дотримання загальних строків їх ведення під час досудового розслідування злочинів. У роботі він констатує, що факт початку досудового розслідування не є підставою для припинення строків ведення справи. Водночас тривалість досудового розслідування (ст. 219 КПК України) у заведеному за матеріалами ОРС кримінальному провадженні є значно довшою від встановленого відповідною нормою закону строку ведення ОРС [9, с. 123].

Позиція Ф. Краєвського заслуговує на увагу, оскільки спонукає до творчого пошуку найефективніших організаційно-правових шляхів взаємодії оперативних підрозділів та слідчих під час документування злочинної активності в державі. Утім вона є непереконаливою. Зокрема, не виправдано втрачається значення положень п. 4 ч. 1 ст. 9-1 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". За їх змістом щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочинів, ведення ОРС здійснюється до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців [22].

На наш погляд, здійснюючи нагляд за законністю рішень про припинення та поновлення ОРД, прокурорами також мають бути враховані кількісно-якісні характеристики фігурантів, діяльність яких вивчається чи документується за матеріалами справи. Статистичні дані засвідчують,

що близько половини ОРС, вивчених прокуратурою в порядку нагляду, стосуються фактів вчинення кримінальних правопорушень у складі злочинних угруповань як у формі простої співучасті, так і з ознаками організованості. Зокрема, у цілому по Україні за 2013 рік перевірено 136586 ОРС, у тому числі щодо організованих груп та злочинних організацій – 4098, у Харківській області за 2013 рік перевірено 9982 ОРС, з них 434 щодо організованих груп та злочинних організацій, у Луганській області за 2013 рік перевірено відповідно 644 та 306 ОРС. Тому у зазначеному випадку убачається важливим встановлення наявності відповідних підстав стосовно всіх учасників указаних груп та організацій.

Рішення про проведення ОРЗ. Правовою підставою перевірки уповноваженими прокурорами законності цієї категорії рішень є положення ч. 3 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", згідно з якими негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативно-розшукового підрозділу або його заступника, *погодженого з прокурором* [22] (виділена нами – Д.Б., В.С.).

За змістом цієї норми прокурорський нагляд є невід'ємною складовою встановленого законом порядку погодження клопотання про проведення ОРЗ. До основних цілей нагляду відноситься, переважно, своєчасне запобігання фактам неправомірного обмеження суб'єктами ОРД прав і свобод людини. Відповідний напрям діяльності є цілком виправданим. Згідно з відомостями про стан наглядової роботи відділу нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, та процесуального керівництва прокуратури Луганської області за 2013 рік з 834 клопотань про проведення оперативно-технічних заходів відмовлено 41, що складає близько 5 % від загальної кількості.

Ще одною не менш важливою метою прокурорського нагляду за рішеннями про проведення ОРЗ є забезпечення гарантій законності результатів, що планується отримати. Цей аспект відмічено В. Глушковим та О. Білічак, які, спираючись на норми КПК України, підкреслюють доказове значення матеріалів ОРД, одержаних із дотриманням встановленого законом порядку, у кримінальному провадженні [5, с. 76].

Керуючись вказаними цілями, низкою вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", можемо зауважити, що предметом

прокурорської перевірки вищевказаних рішень мають бути дані, що переконливо віддзеркалюють: наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою ОРЗ і засобів; відповідність застосування ОРЗ ступеню суспільної небезпеки протиправних посягань – виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину; обґрунтованість неможливості отримання відомостей про злочин, що готується, та осіб, які до нього причетні, в інший спосіб; обґрунтування можливості отримання під час проведення ОРЗ відомостей, які самостійно або в сукупності з іншими матеріалами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочинної діяльності; обґрунтування строків проведення ОРЗ, зокрема доцільності їх продовження.

Рішення за результатами проведення ОРД. Аналіз наукових публікацій, присвячених проблемам прокурорського нагляду за правомірністю відповідних рішень, дозволяє констатувати доволі поширену серед дослідників позицію, у межах якої заявляється важливість своєчасного і всебічного виявлення порушень законності й разом з тим поновлення прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин [3, с. 6; 26, с. 14; 6, с. 31]. Висуваються поради прокурорам більш активно реагувати на таке масове порушення закону, як не складання або складання неналежним чином протоколів за результатами проведення оперативнотехнічних заходів [19, с. 68].

Дійсно, практика свідчить, що трапляються випадки неналежного використання інформації, отриманої в результаті ОРД, коли дані, зібрані оперативним шляхом, використовуються не фахово й навіть в окремих випадках для незаконних цілей – шантажу, вимагання тощо [2, с. 165]. Утім, визнаючи високу резонансність і неприпустимість подібних фактів, а також необхідність адекватного запобігання органами прокуратури прийняттю не тільки вичезазначених, але й будь-яких інших протиправних рішень в ОРД, слід звернути увагу наукової спільноти на інший не менш вагомий аспект. Стосується він значущості й ефективності матеріалів ОРД, отриманих за результатами проведення ОРЗ, у досудовому розслідуванні злочинів.

З одного боку, маємо широку законодавчу площадку (п. 2 ч. 1 ст. 10 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", ч. 2 ст. 99 КПК України тощо), що визначає доказовий характер матеріалів ОРД. За інформацією Генеральної прокуратури України майже 80% отриманих негласним шляхом матеріалів (а в деяких регіонах і всі 100%) уже використано як докази в кримінальному провадженні [25, с. 7].

З іншого боку, якщо порівняти вказані дані, наприклад, з відомостями про стан наглядової роботи відділів нагляду за додержанням законів

спеціалізованими та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, та процесуального керівництва прокуратур Харківської та Луганської областей, то бачимо далеку їх невідповідність сучасним реаліям. Зокрема, за 2013 рік матеріали проведених оперативно-технічних заходів використано як докази в кримінальному провадженні, відповідно, лише у 29,3 % та 28,6 % випадків. Відтак близько 70% заходів проведено безрезультатно. До речі, низький відсоток використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій – близьких за природою до ОРЗ [28, с. 458; 27, с. 300; 1, с. 53] – як доказів під час здійснення досудового розслідування констатується й керівництвом ІСУ СБ України [12, с. 19].

Актуалізуючи вказану проблему, не будемо зупинятися в цій роботі на розгляді причин, що її зумовлюють, оскільки це є питанням окремої наукової дискусії. Водночас зауважимо, що прокурори, даючи оцінку рішенням за результатами проведення ОРД, мають не тільки виважено перевіряти додержання всіх правил проведення ОРЗ, передбачених чинним оперативно-розшуковим законодавством України, але й наявність та зміст вказівок про проведення таких заходів, що відноситься вже до їх професійної компетенції (ч. 3 ст. 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"). У випадках же неотримання інформації доказового значення – неупереджено співвідносити ті фактичні дані, якими керувався ініціатор проведення ОРЗ на момент прийняття рішення, з об'єктивними та суб'єктивними обставинами, зокрема й форс мажорними, що виникли під час його реалізації. На сьогодні відповідні особливості, на жаль, прокурорами не враховуються, про що свідчить системна підготовка ними подань про усунення порушень вимог КПК України в діяльності підрозділів міліції з ініціюванням притягнення винних працівників та керівників оперативних підрозділів до дисциплінарної відповідальності [20; 21].

Рішення про закриття оперативно-розшукової справи. Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" передбачена окрема норма, що визначає ключові правила прокурорського нагляду за вказаним рішеннями в ОРД. Так, відповідно до положень ч. 2 ст. 9² згаданого нормативного акта прокурор письмово повідомляється у триденний строк про закриття ОРС, а протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення здійснює перевірку додержання законів під час проведення ОРД у цій справі. Підставами закриття ОРС відповідно до ч. 1 ст. 9² Закону є: 1) розшук особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня; 2) набрання законної сили вироком або ухвалою суду; 3) закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом; 4) завершення виконання розвідувальних, контррозвіду-

вальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення; 5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи; 6) виїзд особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів; 7) невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи; 8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів; 9) смерть особи щодо якої заведено ОРС [22].

Сукупність та зміст нормативних приписів віддзеркалюють розуміння законодавцем високої значущості завершальної стадії оперативно-розшукового провадження для повноцінного виконання завдань щодо протидії кримінальним правопорушенням. Прослідковується й намагання забезпечити винятково законний характер ОРД з максимальним урахуванням непередбачуваних і водночас вірогідних об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на її результати. Сьогоднішні ж реалії застосування положень закону навпаки не позбавлені "самовільних коректив", що вносяться в практику ОРД працівниками оперативних підрозділів низької фахової кваліфікації.

Проведений нами аналіз юридичної літератури дозволив відмітити значну кількість у прокурорів претензій, пов'язаних із неправомірністю закриття ОРС. За їх спостереженнями відповідні процедури значною мірою супроводжуються масовими порушеннями закону. Наводяться навіть так звані нісенітні випадки, коли в постановках про закриття вищезазначених справ рішення мотивуються географічною зміною фігурантами області вчинення злочинів [11, с. 53].

На жаль, схожих прикладів чимало й стосуються вони не тільки оперативних підрозділів МВС, але й інших правоохоронних відомств, уповноважених здійснювати ОРД. Зокрема, у діяльності оперативних підрозділів СБУ поширеними є факти закриття ОРС на підставі п. 4 ст. 9² Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" у зв'язку із завершенням виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення. Із формальних позицій начебто все правильно. Але, якщо глибше розібратися, то вказані рішення є незаконними, оскільки більшість оперативних підрозділів СБУ не є суб'єктами розвідувальної або контррозвідувальної діяльності (наприклад, відділи боротьби з корупцією та організованою злочинністю). Як наслідок, у поточному році тільки прокуратурою Харківської області скасовано 30 подібних незаконних рішень про закриття ОРС.

Гостроти в досліджуване питання додає офіційна статистика органів прокуратури України. Наприклад, за даними прокуратури Луганської області в 2013 році з 644 перевірених ОРС 73 було закрито. З них: 7 за п. 3

ч. 1 ст. 9² Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (закрыття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом); 8 за п. 5 ч. 1 ст. 9² Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (виявлено прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній ОРЗ); 20 за п. 7 ч. 1 ст. 9² Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (невстановлення у передбачені цим законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи). Тобто у 35 постановках про закрыття ОРС (а це 47,9 % від загальної їх сукупності) прокурорів по суті повідомлено про нульові показники ефективності проведеної оперативними підрозділами роботи, зокрема негласної, пов'язаної з обмеженням конституційних прав людини. Крім того, прокуратурою Луганської області скасовано 44 незаконні рішення про закрыття ОРС, з них 34 прийняті працівниками МВС [15].

В інших областях України ситуація є подібною. Так, у 2013 році працівниками оперативних підрозділів УБОЗ ГУ МВС України в Харківській області прийняті рішення про закрыття 45 ОРС, з них 19 або 42,7 % за п.п. 5-7 ст. 9² Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", тобто за підставами, що умовно названі "реабілітуючими". Загалом прокуратурою Харківської області за минулий рік скасовано 106 незаконних рішень про закрыття ОРС, у тому числі прийняті працівниками МВС – 93.

Висвітлена статистика закономірно викликає низку запитань. Цікавими серед них убачається припущення стосовного того, що заведення ОРС та постановка її на облік може бути спеціально замовленим дійством, метою якого є "прикрыття" інтересів злочинців. Як пояснює А. Остапешський, завівши ОРС, працівник оперативного підрозділу тривалий час може утримуватися від проведення активних розшукових заходів, а в подальшому закривати її у зв'язку зі спростуванням даних про злочинну діяльність. У період проведення імітованого оперативно-розшукового провадження фігурант-замовник відчуває себе захищено, оскільки згідно з положеннями ч. 3 ст. 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" на особу ведеться тільки одна ОРС [18, с. 33-34].

Також на фоні дискусій, що точаться навколо розбіжностей між КПК України та Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" [8, с. 12; 16, с. 67], дослідники своєчасно ставлять питання про доцільність закрыття ОРС після направлення матеріалів про вчинене кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування. Зокрема, Ф. Краєвський зазначає, що в результаті виконання положень ч. 2 ст. 7 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" всі подальші заходи проводяться винятково в кримінальному провадженні, в той час, як ОРС фактично без будь-якого руху та без прийнятого в ній кінцевого рішення знаходиться в оперативному підрозділі до набуття законної сили виро-

ком або ухвалою суду чи закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом [9, с. 123-124].

Прихильником внесення змін до ст. 9² вищевказаного закону є й автор законопроекту № 2420 В. Журавський. У тексті пояснювальної записки йдеться: "Оскільки розкриття злочинів уже не є обов'язком оперативних підрозділів, відповідні ОРС підлягають закриттю після направлення цими підрозділами зібраних матеріалів до органу досудового розслідування (з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань)". З цієї позицією погодився профільний парламентський комітет. За його висновком працівники оперативних підрозділів не мають права проводити процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого, судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України) [8, с. 12].

Проте, запропоновані новації, хоча й мають логічне підґрунтя, але не є всебічно виваженими й мають недоліки. Принаймні у цьому переконані фахівці Головного науково-експертного управління Верховної Ради України. На їх думку у законопроекті не враховано, що ознаки відповідного злочинного діяння можуть бути виявлені оперативними підрозділами під час проведення ОРЗ у межах зовсім іншої ОРС. Наприклад, якщо під час розшуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, в її родича була виявлена велика партія кокаїну, то згідно з положеннями законопроекту, після передачі відповідних матеріалів (що підтверджують факт вчинення незаконного зберігання наркотичних засобів) до органів досудового розслідування ОРС, у межах якої здійснюється розшук зниклої особи, підлягатиме закриттю незалежно від того, знайдена ця особа, чи ні. Тож законодавчі приписи, що встановлюють таку вимогу, не можна вважати виправданими.

Крім того, за висновками вищевказаного управління передача матеріалів, зібраних у результаті ОРД, органам досудового розслідування не означає, що в такому разі відпадає необхідність проведення подальших ОРЗ за виявленими фактами. Зокрема, після початку досудового розслідування досить часто виникає проблема проведення таких дій для встановлення особи підозрюваного або для його розшуку [8, с. 12].

Крайня полярність поглядів на даний аспект закриття ОРС, на нашу думку, не відповідає інтересам ефективної протидії злочинності, вносить невизначеність у процедуру провадження за фактами виявлення ознак кримінального правопорушення, у зв'язку з чим потребує скорішого доктринального та нормативного узгодження. Зокрема, знавцями в галузі ОРД, спираючись на практику прокурорського нагляду за її законністю, має бути вироблена спільна позиція, що виступатиме підґрунтям для

подальшого внесення альтернативних змін до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність":

- або доповнення ч. 1 ст. 9² Закону п. 1 такого змісту: "Оперативно-розшукова справа повинна бути закрита у разі: 1) виявлення ознак кримінального правопорушення та внесення відомостей про факт його вчинення до Єдиного реєстру досудових розслідувань";

- або поновлення дії п. 2 ч. 1 ст. 9¹ Закону, виклавши його у редакції: "щодо осіб у зв'язку з розслідуванням стосовно них кримінального провадження – до набрання законної сили винесеним щодо них вироком, винесення ухвали суду про закриття провадження, про застосування заходів медичного чи виховного характеру або до закриття кримінального провадження судом, прокурором, слідчим".

Висновки. Підсумовуючи викладені міркування, зауважимо, що невід'ємною складовою предмета прокурорського нагляду в сфері ОРД є законність оперативно-розшукових рішень. Їх прийняття супроводжується численними порушеннями, пов'язаними з провадженням ОРС. Окремі з них зумовлені неоднозначністю змісту положень Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". З метою їх удосконалення авторами сформульовані пропозиції, які не є безпелаяційними й носять дискусійний характер. Сподіваємося на плідне їх обговорення у колі зацікавлених науковців, а також практичних працівників органів прокуратури, оперативних і слідчих підрозділів.

Використана література:

1. Бабіков О. Негласні слідчі дії. Проблеми правового регулювання // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3 (31) – С. 52 – 62.

2. Білокінь Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 1. – С. 164 – 167.

3. Гардецкий А. Надзор прокурора за законностью во время проведения оперативно-розыскной деятельности // Голос Украины. – 2008. – № 55. – С. 6.

4. Глушков В.О., Василичук В.І., Скалозуб Л.П., Бортницька Л.В. Прокурорський нагляд у процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 3. – С. 79 – 90.

5. Глушков В., Білічак О. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз // Вісник національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 75 – 81.

6. Вигівська Л. Щодо загальних засад прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство // Вісник прокуратури. – 2011. – № 1. – С. 29 – 34.

7. Вигівська Л.В. Загальні засади прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 3. – С. 176 – 181.

8. Ковальський Валентин. Які тепер права в наших "операх"? // Іменем закону. – 2014. – № 12. – С. 12 – 13.

9. Краєвський Ф. Окремі питання здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів // Вісник прокуратури. – 2013. – № 10. – С. 122 – 124.

10. Курочка М.Й., Каркач П.М. Прокурорський нагляд в Україні: Підручник / МВС України, Луган. акад. внутр. справ імені 10-річчя незалежності України; [За ред. проф. Е.О. Дідоренка]. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 424 с.

11. Куценко О. Основні напрями посилення ефективності прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність // Вісник прокуратури. – 2010. – № 4. – С. 49 – 57.

12. Ленко М.О. Стан розслідування злочинів слідчими органів Служби безпеки в умовах нового кримінального процесуального законодавства України // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару, 25 жовтня 2013 р., м. Харків. Вип. № 5 – Х.: ТОВ "Оберіг", 2013. – С. 12 – 19.

13. Максимюк А. Особливості прокурорського нагляду при проведенні оперативно-розшукової діяльності у справах про вбивства // Вісник прокуратури. – 2009. – № 1. – С. 33 – 41.

14. Матвієнко І.О. Деякі питання підвищення ефективності прокурорського нагляду за законністю здійснення оперативно-розшукової діяльності // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2009. – У 2-х ч. – Вип. № 3. – Ч. 2. – С. 175 – 180.

15. Матеріали з питань статистики [Електронний ресурс] : Генеральна прокуратура України. Офіційний інтернет-портал. – Режим доступу до : <http://www.gp.gov.ua/ua/statistics.html#>.

16. Мотринень Є. Проблемні питання застосування КПК України // Вісник прокуратури. – 2013. – № 3. – С. 67 – 74.

17. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства в Україні: Навчальний посібник / [Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, С.В. Єськов та ін.]; за ред. проф. К.В. Антонова, проф. Б.І. Бараненка; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 216 с.

18. Осташевський А. Оперативно-розшукова діяльність: таємний бік медалі // Вісник прокуратури. – 2013. – № 1. – С. 31 – 36.

19. Погорелький Микола, Сухачова Ірина. Прокурорський нагляд за законністю використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на досудових стадіях кримінального процесу // Вісник національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4. – С. 64 – 70.

20. Подання про усунення порушень вимог КПК України в діяльності Перевальського РВ ГУМВС України в Луганській області (вих. від 20.05.2013 № 81/2848).

21. Подання про усунення порушень вимог КПК України, причин та умов, що їм сприяли, та про притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності (вих. від 03.09.2013 № 106-3591).

22. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 // Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Одиссей, 2012. – 360 с.

24. Прокурорський нагляд в Україні: Підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / І.Є. Марочкін, П.М. Каркач, Ю.М. Грошевой та ін. За ред. проф. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача. – Х.: ТОВ "Одиссей". – 2008. – 240 с.

25. Пшонка В. Виступ Генерального прокурора України на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Перша річниця Кримінального процесуального кодексу України: здобутки і перспективи" 29 листопада 2013 року // Вісник прокуратури. – 2013. – № 12. – С. 5 – 13.

26. Середа Г. Законність оперативно-розшукової діяльності як мета та завдання прокурорського нагляду // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 4. – С. 11 – 17.

27. Тарасенко С.О. Порядок взаємодії слідчого та оперативного працівника при ознайомленні з матеріалами оперативно-розшукової справи // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22 листопада 2013 року). – Харків. – 2013. – С. 300 – 301.

28. Шумило М.Є. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) // Право України. – 2012. – № 3 – 4. – С. 452 – 462.

УДК 343.98

В.С. Бондар

**ВИКОРИСТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЙ ПРИСТРОЇВ
ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЗВУКУ ПОСТРІЛУ
ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ
ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Досліджено основні конструктивні типи пристроїв зниження рівня звуку пострілу, висвітлено особливості, які впливають на ознаки вогнепальних пошкоджень, що утворюються на кулях при застосуванні стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної ПЗРЗП, удосконалено класифікацію ПЗРЗП.